«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Директор Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
_____ Шемшученко Ю.С.
«22» листопада 2021 р.

ВИСНОВОК
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації
Кабаєва Віталія Миколайовича на тему:
«Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

ВИТЯГ
з протоколу № 11 фахового семінару відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою від 18 листопада 2021 року

Присутні: Головуючий на засіданні – завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою, д.ю.н., проф. Костенко О.М., провідний науковий співробітник, д.ю.н., проф. Кваша О.О., в.о. провідного наукового співробітника, д.ю.н. Турлова Ю.А., старший науковий співробітник, к.ю.н. Нікітенко В.М., старший науковий співробітник, к.ю.н. Гацелюк В.М., старший науковий співробітник, к.ю.н. Сірий М.І., старший науковий співробітник, к.ю.н. Нерсесян А.С., старший науковий співробітник, к.ю.н. Ландіна А.В., науковий співробітник, к.ю.н. Кубальський В.Н., науковий співробітник, к.ю.н. Козлюк Л.Г., аспірант КУП НАНУ Кабаєв В.М.

Порядок денний: Обговорення дисертації аспіранта Київського університету права НАН України Кабаєва Віталія Миколайовича на тему: «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище», поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» щодо його рекомендації для попереднього розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді. Тема дисертації затверджена Вченою радою Київського університету права НАН України (протокол № 5 від «18» квітня 2018 р.).

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня доктора філософії В.М. Кабаєва по дисертації на тему: «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище», що подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Доповідач ознайомив присутніх із структурою дисертації, обґрунтував актуальність обраної теми дослідження, виклав її мету і задачі, об'єкт та предмет.

Важливість вибору теми дисертації обумовлена вагомістю та підвищеним ступенем суспільної небезпеки тих кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами, які займають особливо відповідальне становище. Досить часто злочинність цих осіб називається топ-корупцією, VIP-корупцією, що вказує на приналежність відповідного виду злочинності до професійної та високолатентної. Так, за оцінками фахівців з-поміж усіх злочинів, що вчиняються службовими особами, злочинність службових осіб. які займають особливо відповідальне становище, становить усього 2,3 %. Проте це не означає, що такі особи не вчиняють кримінальні правопорушення. З огляду на їх правовий статус, можливість впливати на правоохоронні органи та суд, існує досить висока ймовірність того, що злочини топ-корупціонерів будуть у «тіні». Для запобігання вказаним явищам та створення належних процесуальних механізмів здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, було створено такий орган, як Державне бюро розслідувань, яке має завданням запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування, зокрема, злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до 1 – 3 категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів НАБУ.

При цьому на сьогодні не досліджувалось комплексно проблема кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище.

Все викладене вище свідчить про актуальність дослідження кримінальної відповідальності службових осіб, якій займають особливо відповідальне становище.

До основних висновків, що містять ознаки наукової новизни, ми віднесли такі.

Уперше запропоновано виокремлювати такі категорії службових осіб, які займають особливо відповідальне становище: особи, які обіймають політичні посади (наприклад, Президент України, Глава Офісу Президента України та його заступники, народні депутати України); особи, які обіймають спеціалізовані публічні посади (керівники центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом та їх заступники); особи, які обіймають публічні посади службовців судової влади та прокуратури (зокрема, судді ВС, члени ВРП, керівник САП та

його заступники); особи, які обіймають публічні посади службовців правоохоронних органів та центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом (наприклад, Директор БЕБ та його заступники); посадові особи місцевого самоврядування, які належать до першої та другої категорії; державні службовці категорії «А» (вищий корпус державної служби); проаналізовано кримінальне законодавство окремих зарубіжних держав та визначено такі основні напрямки вдосконалення підходів до диференціації кримінальної відповідальності службових осіб, які займають особливо відповідальне службове становище, за КК: недоцільність поділу службових осіб на тих, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище; необхідність диференціації кримінальної відповідальності з урахуванням статусу службової особи як за «пасивний», так і за «активний» підкупи; використання у тексті статей узагальнюючої назви – «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» з роз'ясненням змісту поняття в окремій структурній частині кодексу; наявність статусу службової особи, яка займає особливо відповідальне становище як в особи, яка обіймає державну посаду, а й особи, яка очолює місцеву владу; встановлено, що службова особа, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціальний суб'єкт кримінальних правопорушень, характеризується спеціальними ознаками двох рівнів, а саме первинними ознаками службової особи (ч. 3 ст. 18 або ч. 1 примітки ст. 364 КК) та вторинними, що визначають її особливо відповідальний статус; виокремлено процесуальну функцію такої обставини, як вчинення злочину службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, що проявляється у визначенні кола тих органів, які здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених вказаними особами (ДБР, НАБУ), а також установлення стосовно окремих осіб особливого порядку кримінального провадження.

Окрім того, вдосконалено підходи щодо виокремлення спеціального (нормативного) та індивідуального (конкретного) правового статусу службових осіб, які займають особливо відповідальне становище. Спеціальний (нормативний) правовий статус, який у цілому властивий певній категорії службових осіб, закріплено у нормативно-правових актах, та враховується як при диференціації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені службовими особами, так і під час кваліфікації їх протиправної поведінки, а індивідуальний (конкретний) правовий статус підлягає встановленню під час кваліфікації вчиненого посягання службовою особою, що передбачає визначення конкретних повноважень службової особи, що передбачені як у нормативно-правових, так і локальних актах; перелік ознак службової особи, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціального суб'єкта злочину, а саме: урахування правового статусу органу, в якому службова особа обіймає відповідну посаду, а також кола її повноважень, які поширюються на певний орган, адміністративно-територіальну одиницю чи на державу у цілому; визначений порядок обрання / призначення службової особи на посаду, передбачений

Конституцією України; суб'єктом призначення на посаду є Президент України, ВРУ або КМУ; строковість перебування на цій посаді; наявність публічно-правового статусу; підхід щодо кваліфікації випадку, коли неправомірна вигода, призначена особі, яка займає особливо відповідальне становище, була надана посереднику, який повідомив про це орган досудового розслідування. Дії обвинуваченого у такому разі слід кваліфікувати як закінчений замах на пропозицію надати неправомірну вигоду службовій особі, яка займає особливо відповідальне становище. З огляду на взаємопов'язаність активної та пасивної форм підкупу, службова особа завжди повинна бути задіяна у процесі підкупу (зокрема, повинна сприймати пропозицію або обіцянку надати неправомірну вигоду).

Також набули подальшого розвитку: підходи стосовно визначення співвідношення поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище», з такими суміжними поняттями, як «службова особа, яка займає відповідальне становище», «державний діяч», «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», «особа, яка обіймає посаду з підвищеним корупційним ризиком». Запропоновано здійснювати у цьому аспекті диференціацію кримінально-правової та антикорупційної термінології та вилучити з КК поняття «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», «особа, яка займає відповідальне становище» та «державний діяч», а з Закону України «Про запобігання корупції» – поняття «службова особа, яка займає відповідальне становище» та «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище»; пропозиції стосовно запровадження не лише строкового, а й довічного позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, зокрема, за вчинення злочинів службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, або стосовно них; бачення того, що альтернативний умисел може стосуватися виключно усвідомлення особою настання різних за ступенем тяжкості наслідків. Констатовано, що альтернативний умисел не може мати місця у разі надання неправомірної вигоди декільком службовим особам, одна з яких займає особливо відповідальне становище.

Дисертант охарактеризував також інші положення, що відображають наукову новизну дослідження і виносяться на захист, висвітлив концептуальні положення дисертаційного дослідження, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, розкрив зміст висновків, у тому числі напрямки та засоби вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність.

Після закінчення доповіді до В. М. Кабаєва учасниками фахового семінару було поставлено такі **запитання**.

Костенко О. М.: Чим обумовлено Ваш підхід до розгляду кримінологічних проблем у дисертації, яка за назвою стосується проблем кримінальної

відповідальності за злочини, що вчиняються службовими особами, які займають особливо відповідальне становище?

Відповідь: Дякую за запитання. У дисертації висвітлюються проблеми не лише кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, а й вивчається кримінологічна характеристика службової особи, яка займає особливо відповідальне становище. Це було зроблено для того, щоб більш повно охопити характеристику такого суб'єкта кримінальних правопорушень. Адже, безумовно, наступні дисертаційні дослідження можуть стосуватися кримінологічної характеристики злочинності службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, а тому наша кримінологічна характеристика таких осіб може слугувати «науковою площадкою» для таких досліджень.

Кваша О.О.: Віталію Миколайовичу, чи досліджували Ви у роботі проблему співвідношення понять «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» та «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», що використовується як у КК України, так і в Законі України «Про запобігання корупції»?

Відповідь: Дякую за запитання. Так, відповідні питання було досліджено. На підставі аналізу наукової літератури, антикорупційного законодавства України, а також КК, ми дійшли висновку, що поняття «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» та «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» - це поняття антикорупційного та кримінального законодавства України. При цьому вказаним поняттям надається, з одного боку, специфічний зміст, притаманний їм у відповідній галузі права. Але, з іншого, певний об'єм вказаних понять частково збігається, оскільки певні категорії посад віднесені як до службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, так і до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Окрім того, у праці ми досліджували співвідношення понять «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» з такими суміжними поняттями, що використовуються як у КК, так і в Законі України «Про запобігання корупції», а саме «службова особа, яка займає відповідальне становище», «державний діяч», «особа, яка займає посаду з підвищеним корупційним ризиком».

Турлова Ю. А.: які види службових осіб, які займають особливо відповідальне становище Ви виокремлюєте у своїй праці?

Відповідь: Дякую за запитання. Так, у роботі з урахуванням результатів тлумачення відсильно-бланкетної примітки ч. 3 ст. 368 КК, в якій закріплено поняття службової особи, яка займає особливо відповідальне становище, а також чітко окреслений перелік таких службових осіб у ч. 3 примітки ст. 368 КК, на підставі ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» було запропоновано

виокремлювати такі три види службових осіб, які займають особливо відповідальне становище: 1) топ-службові особи, які займають особливо відповідальне становище (п. 1 ч. 3 примітки ст. 368); 2) інші службові особи, які займають особливо відповідальне становище та які уповноважені на виконання функцій держави (п. 2 ч. 3 примітки ст. 368); 3) службові особи, які займають особливо відповідальне становище та які уповноважені на виконання функцій місцевого самоврядування (п. 2 ч. 2 примітки ст. 368).

Також з урахуванням необхідності вдосконалення визначення поняття «службові особи, які займають особливо відповідальне становище» було запропоновано виокремлювати такі категорії службових осіб, які займають особливо відповідальне становище: особи, які обіймають політичні посади (Президент України, Глава ОПУ та його заступники, Секретар РНБО та його заступники, Постійний Представник Президента України в АР Крим та його заступники, Прем'єр-Міністр України, члени КМУ, перші заступники та заступники міністрів; народні депутати України, Уповноважений ВРУ з прав людини та його представники); особи, які обіймають спеціалізовані публічні посади (керівники центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом та їх заступники, а саме Антимонопольного комітету України, ФДМ, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Державного комітету телебачення і радіомовлення України, НАЗК, НАДС, АРМА, Адміністрації державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Пенсійного фонду України, Інституту національної пам'яті); особи, які обіймають публічні посади службовців судової влади та прокуратури (судді КСУ, судді ВС, судді вищих спеціалізованих судів, члени ВРП, ВККС, Генеральний прокурор та його заступники, керівник САП та його заступники); особи, які обіймають публічні посади службовців правоохоронних органів та центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом (Директор НАБУ та його заступники, Директор ДБР та його заступники, Директора БЕБ та його заступники); посадові особи місцевого самоврядування, які належать до першої та другої категорії; державні службовці категорії «А» (вищий корпус державної служби).

Ландіна А. В.: Мене цікавить, чи зверталися Ви до галузевого законодавства України, щоб визначити зміст ознак службової особи, яка займає особливо відповідальне становище?

Відповідь: Дякую. Звісно, звертався. Це обумовлено тим, що примітка ч. 3 ст. 368 КК, в якій закріплено дефініцію поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище», є відсильно-бланкетною. При цьому законодавець відсилає як до Закону України «Про запобігання корупції», так і до Закону України «Про державну службу». Тому для характеристики ознак службової особи, яка займає особливо відповідальне становище, було використано положення саме цих нормативно-правових актів.

Окрім того, було використано також положення Закону України «Про запобігання корупції», а також КПК, оскільки у цих нормативних актах використовується суміжна термінологія.

Козлюк Л.Г.: У вступі до дисертації зазначено, що Вами було досліджено історичні передумови криміналізації суспільно небезпечних діянь, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище. Поясніть, що саме Ви досліджували?

Відповідь: Дякую за запитання. Враховуючи обмеженість обсягу дисертаційного дослідження, у роботу увійшли питання, які стосуються історичного огляду змін чинного КК, які стосувалися зміни тих складів кримінальних правопорушень, в яких виокремлено таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення їх службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище. Як наслідок виявлено не лише динамізм кримінального законодавства України у цій частині, а й певні недоліки регламентації кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище.

Кубальський В.М.: Віталію Миколайовичу, чи аналізували Ви судову практику стосовно злочинів, які вчиняються службовими особами, які займають особливо відповідальне становище чи стосовно них?

Відповідь: Дякую за запитання. Так, попри незначну кількість вироків у вказаній категорії кримінальних справ нами вдалося відшукати рішення ВАКС, що стосуються кваліфікації дій за ч. 4 ст. 369 КК. З огляду на опрацювання вказаних вироків було запропоновано ряд положень, що винесено на захист: визначати як спеціальний (нормативний), так і індивідуальний (конкретний) рівні правової компетенції таких службових осіб. при цьому задля точності кваліфікації слід досліджувати посадову інструкції службової особи, яка займає особливо відповідальне становище, наказ про її призначення; якщо злочин вчиняється стосовно особи, яка займає особливо відповідальне становище, слід установити, що обвинувачений усвідомлював вказану обставину; альтернативний умисел стосовно статусу різних службових осіб, серед яких одна – та, що займає особливо відповідальне становище, не може мати місця. Альтернативний умисел може стосуватися усвідомлення настання різних за ступенем тяжкості наслідків; підкуп (активний та пасивний) становлять собою двосторонню угоду між активний та пасивним корупціонером, коли у ньому задіяні власне ці дві особи. Якщо неправомірна вигода була надана посереднику, який повідомив про це орган досудового розслідування, то дії обвинуваченого слід кваліфікувати як закінчений замах на пропозицію надати неправомірну вигоду. З огляду на взаємопов’язаність активної та пасивної форм підкупу, службова особа завжди повинна бути задіяна у процесі підкупу (зокрема, повинна сприймати пропозицію або обіцянку надати неправомірну вигоду).

Після відповідей на запитання учасників фахового семінару виступив **науковий керівник** кандидат юридичних наук, доцент, **Перелигіна Р.В.** щодо оцінки роботи аспіранта у процесі підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану.

Висловлюючи свою позицію щодо наукового рівня дисертації, рівня ефективності виконання аспірантом індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану, Перелигіна Р.В. відзначила таке.

Під час підготовки дисертації та виконання індивідуального плану Кабаєв Віталій Миколайович проявив себе старанним дослідником, відповідальним та дисциплінованим аспірантом. Він має належні наукові знання, достатні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі права та дослідницько-інноваційної діяльності, оволодів методологією наукової та педагогічної діяльності, а також провів власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Під час навчання в аспірантурі Кабаєв В.М. відвідував аудиторні заняття і проходив усі форми поточного та підсумкового контролю, передбачені навчальним планом та освітньо-науковою програмою аспірантури Київського університету права НАН України. Освітня складова освітньо-наукової програми аспірантури виконана Кабаєвим В.М.

Таким чином Кабаєв В.М. оволодів глибинними професійними знаннями, науковим і культурним кругозором достатнім для здобуття рівня наукового ступеня доктора філософії, зокрема шляхом засвоєння знань основних концепцій, теоретичних та практичних проблем, історії розвитку галузі науки за спеціальністю 081 «Право».

Виконане Кабаєвим В.М. дослідження на тему: «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище» за науковою складовою є актуальним дослідженням, що містить в собі нові наукові положення та висновки та відповідає темам науково-дослідної роботи Київського університету права НАН України: «Державно-правове регулювання суспільних відносин в умовах нових глобалізаційних викликів: вітчизняні та міжнародні реалії» (номер державної реєстрації U11U004745).

Автору вдалося вирішити усі поставлені завдання, досягнути поставленої мети. Наукова робота Кабаєва В.М. підготовлена самостійно, має аналітичний характер. Зауваження наукового керівника в процесі підготовки роботи автором повністю враховані.

Основні положення й висновки дисертації були повною мірою висвітлені в опублікованих працях.

Таким чином, можу констатувати, що дисертація Кабаєва В.М. присвячена актуальній і важливій теоретичній проблемі. Структура роботи й система понятійного апарата адекватно відображають об'єктивну логіку предмета дослідження. Всі структурні частини роботи наповнені адекватним змістом. Основні питання теми розкриті на належному науковому рівні. Матеріал дисертації

викладено юридично грамотно, логічно, послідовно, зрозуміло і доступно. Дисертаційне дослідження Кабаєва В.М. на тему: «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище» відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167.

Після цього слово було надано **рецензентам** наукової праці.

Рецензент д.ю.н. Ю. А. Турлова наголосила, що на сьогодні у КК України в окремих складах кримінальних правопорушень передбачено таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення їх службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище. Вчинення кримінальних правопорушень службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, викликає не лише резонанс у суспільстві, а й зумовлює негативні реакції з боку міжнародної спільноти. Актуальність і своєчасність комплексного дослідження проблеми кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, не викликає сумнівів.

Відповідно до теми дисертації автором чітко визначено об’єкт дослідження, в межах якого сформульовано предмет, що відповідає тематиці роботи. Слід позитивно відзначити логічну послідовність поставлених автором завдань, що забезпечили повноту та цілісність наукового дослідження.

Дисертація складається з вступу, двох розділів, які містять всім підрозділів, висновків. Дисертантом опрацьовано достатню кількість навчальних та наукових джерел, які стосуються тематики наукового дослідження.

Серед положень, що містять елементи наукової новизни відзначу те, що дисертантом уперше запропоновано виокремлювати такі категорії службових осіб, які займають особливо відповідальне становище: особи, які обіймають політичні посади (наприклад, Президент України, Глава Офісу Президента України та його заступники, народні депутати України); особи, які обіймають спеціалізовані публічні посади (керівники центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом та їх заступники); особи, які обіймають публічні посади службовців судової влади та прокуратури (зокрема, судді Верховного Суду, члени Вищої Ради правосуддя, керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та його заступники); особи, які обіймають публічні посади службовців правоохоронних органів та центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом (наприклад, Директор Бюро економічної безпеки України та його заступники); посадові особи місцевого самоврядування, які належать до першої та другої категорії; державні службовці категорії «А» (вищий корпус державної служби); -

проаналізовано кримінальне законодавство окремих зарубіжних держав та визначено такі основні напрямки вдосконалення підходів до диференціації кримінальної відповідальності службових осіб, які займають особливо відповідальне службове становище, за КК України: недоцільність поділу службових осіб на тих, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище; необхідність диференціації кримінальної відповідальності з урахуванням статусу службової особи як за пасивний , так і за активний підкупи; використання у тексті статей узагальнюючої назви – «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» з роз'ясненням змісту поняття в окремій структурній частині кодексу; наявність статусу службової особи, яка займає особливо відповідальне становище як в особи, яка обіймає державну посаду, так і особи, яка очолює місцеву владу тощо.

У науковій роботі використано праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінології, кримінального права, антикорупційного законодавства України. Законодавчим підґрунтям роботи є Конституція України, міжнародно-правові акти антикорупційного характеру, ратифіковані Україною, Кримінальний, Кримінальний процесуальний кодекси України, антикорупційне законодавство України тощо.

Висновки і рекомендації дисертанта ґрунтуються на аналізі законодавства України та теоретичних розробок інших вчених.

Втім, як і у будь-якій науковій роботі, дисертація не позбавлена окремих зауважень, які, зокрема, полягають у наступному:

1. Незрозумілою є логіка автора, який у роботі вживає термін «кримінальні правопорушення, що можуть бути вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище», адже всі вони відповідно до ст. 12 КК України відносяться до злочинів. Назва роботи теж містить термін «злочин».
2. На думку рецензентки, структура дисертації підлягає коригуванню, адже назви окремих структурних елементів не повною мірою відповідають їх змісту або ж їх розташування суперечить логікі побудови роботи. Так, наприклад підрозділ 1.2.2 «Система кримінальних правопорушень, що можуть бути вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, у теорії кримінального права України» було б логічно і традиційно розташувати першим і саме з нього розпочати викладення матеріалу. Крім того, зазначеному змісту більш пасувала б назва «Стан дослідження злочинів, що вчиняються службовими особами, які займають особливо відповідальне становище». З іншого боку, обсяг матеріалу у ньому (трохи більше 3 сторінок) ставить взагалі під сумнів доцільність його виокремлення. Водночас, в інших підрозділах містяться фрагменти, які відповідно їх змісту мали б знаходитись як раз у цьому підрозділі. Так, більша частина підрозділу **1.2.1. «Норми чинного КК України, які передбачають кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище**» висвітлює саме стан дослідження злочинів даної категорії. Це цілком підтверджує й висновок, яким автор закінчує викладення

зазначеного матеріалу: «Як бачимо, незважаючи на доволі вагомі здобутки вказаних авторів та дослідників, на сьогодні залишається недослідженим аспект вчинення аналізованих кримінальних правопорушень службовими особами, які займають особливо відповідальне становище.».

3. Думається, що варто було б змінити назву Розділу 1 «Динамізм та система кримінально-правових норм про відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище». Термін «динамізм» у словнику іншомовних слів означає «1. Погляд на світ, як на такий, що розвивається, змінюється, перебував в русі. 2. Ідеалістичне вчення, що розглядає силу, як самостійне, незалежне від матерії начало.». Щодо ж поняття системність, варто було б здійснити аналіз відповідних кримінально-правових норм із позиції системного підходу. Зазначений аналіз мав би базуватись на єдності соціального призначення елементів системи кримінально-правових норм про відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, сутності та цілей усіх складових системи, їх певну підпорядкованість, внутрішню упорядкованість, логічну стрункість і взаємозв'язок, а також включав крім характеристики норм системи опис правових інститутів, до яких можливо відсилають бланкетні (за технікою побудови) диспозиції окремих норм.

4. На початку підрозділу 2.4 «Аналіз судової практики стосовно притягнення службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, до кримінальної відповідальності» здобувач зауважує: «У судовій практиці України, як зазначалося вище, злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, стосовно яких було закінчено досудове розслідування та ухвалено остаточне судове рішення (яке не було оскаржено до суду вищої інстанції) – велика рідкість.». Подібні висловлювання доречні можливо для журналістських публікацій, а не дисертаційних досліджень, де вимагається точність і конкретність (у кількісному вимірі, а не туманно – «велика рідкість»). Замість того, щоб провести статистичний аналіз зазначених посягань здобувач висвітлює проблематику аналізуючи дві справи за ст. 369 КК України. Відтак, логічно виникає питання: Як це співвідноситься з назвою підрозділу 2.4 і темою дисертації? Окрім того, окремі фрагменти стосовно законодавчої пеналізації містяться чомусь у підрозділі 1.1 «Генезис змісту поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» у КК України 2001 року» (це теж питання щодо логікі побудови роботи). Щодо ж другої складової – правозастосовної пеналізації – зауважимо, що вироки за даними справами мають одиничний характер, але ж мали б бути проаналізовані. Як дослідила статистику останніх років рецензентка, у 2020 році було засуджено за ч.3 ст. 382 КК України 2 особи, у 2019 – за ч.3 ст. 382 КК України 2 особи, у 2018 – за ч.4 ст. 368 КК України 3 особи, у 2017 році – за ч.3 ст. 382 КК України 2 особи, за ч. 4 ст. 368 КК України 5 осіб і т.д. Чому не проаналізувати зазначені справи та міри покарання? Чи простіше написати, що це велика рідкість? Зазначені показники судимості варто було порівняти з кількістю порушених проваджень, осіб, яким було пред'явлено

підозру та дати відповідну правову інтерпретацію. На жаль усього цього у роботі немає.

5. На початку підрозділу 2.5 «Кримінологічна характеристика особи злочинця – службової особи, яка займає особливо відповідальне становище» автор зауважує: «Складність кримінологічної характеристики злочинності службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, обумовлюється тим, що в Україні відсутня офіційна статистика у цьому напрямку». Дуже дивні висловлювання!!! Звичайно статистика є, її значна частина у відкритому доступі. Зміст підрозділу 2.5 ґрунтується на цитатах з робіт інших авторів, а не на власних емпіричних дослідженнях. Саме тому, матеріал викладений у підрозділі, дуже віддалено співвідноситься з його назвою. Значна частина має загальновідомий характер і не потребує розлогого висвітлення у межах дисертації, частина сприймається з подивом. Наприклад, на с. 176 автор зауважує: «Службова особа, яка займає особливо відповідальне становище, є соціопатична особистість». І далі прямо протилежне: «загальнозначущі позитивні людські якості, які сприяли зайняттю посади з особливо відповідальним становищем». Як ці твердження можуть співвідноситись? Нагадаємо, що соціопат — різновид психопата, патологія поведінки якого лежить виключно у сфері соціальної поведінки, індивід з клінічною нездатністю до соціальної адаптації. Як можна таке стверджувати щодо осіб, які займають особливо відповідальне становище. Вони, як раз, характеризуються високим рівнем соціалізації, що й підтверджує їх становище. У випадку, якщо дисертант все ж дотримується такої думки необхідно детальна аргументація зазначених тверджень. Як результат дослідження автор проголошує, що ним «запропоновано кримінологічну характеристику службових осіб-злочинців, які займають особливо відповідальне становище» і наводить ознаки, які не є елементами кримінологічної характеристики службових осіб-злочинців (яка, як зазначалось, має ґрунтуватись на емпіричних дослідженнях), а просто формальні ознаки: громадянство України; постійне проживання на території України; досягнення щонайменше 18 років і т.д.

Проте, висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, оскільки у ній послідовно розкриті основні положення та висновки, яким властиві наукова новизна та ґрунтовність.

Вважаю, що дисертація Кабаєва Віталія Миколайовича відповідає:

- спеціальності 081 Право;
- вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283); пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (зі змінами від 21 жовтня 2020 року № 979, від 9 червня 2021 року № 608).

Дисертація Кабаєва Віталія Миколайовича на тему: «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище» може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент к.ю.н. Ландіна А.В. відзначила актуальність теми дослідження. Вчинення кримінальних правопорушень службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, характеризується підвищеним ступенем суспільної небезпечності. Це обумовлено тим, що такі службові особи, відповідно до нормативно закріпленого переліку посад, які вказують на таке становище, є найбільш впливові державні керівники, які відповідають за важливі галузі суспільного життя на загальнодержавному рівні. Ці особи зобов'язані виконувати виконання адміністративно-управлінських та організаційних функцій, вони мають забезпечувати нормальну життєдіяльність держави та окремих її інститутів. Вчинення ж службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, кримінальних правопорушень показує деструктивні процеси на вищому рівні державної влади і тому викликає великий резонанс у суспільстві на національному рівні та негативні реакції з боку міжнародної спільноти. Все, вказане вище, а також сучасні процеси реформування чинного кримінального законодавства та судової системи, високий рівень корупції в країні обумовлює необхідність дослідження проблем кримінальної відповідальності службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, та профілактики вчинення цими особами кримінальних правопорушень. Це, у свою чергу, свідчить про актуальність та своєчасність комплексного дослідження вказаної проблематики з метою удосконалення чинного законодавства України. Відповідно до обраної теми дисертаційного дослідження здобувач чітко та грамотно визначив об'єкт дослідження, в межах якого сформульовано предмет, що відповідає тематиці роботи. Враховуючи складність та багатоаспектність предмету дослідження, а також поставлену у ньому мету, автором логічно поставлені завдання, які обумовили структуризацію дисертаційної роботи.

Автором опрацьовано достатню кількість монографічних праць, дисертаційних досліджень та інших теоретичних джерел як вітчизняних, так і зарубіжних науковців; були проаналізовані норми Конституції України, міжнародно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України, КК, КПК, закони та підзаконні нормативно-правові акти, відповідні норми кримінальних кодексів зарубіжних держав, що склали нормативну базу дослідження; вивчалися окремі аспекти даної проблематики, викладені у періодичних виданнях; використано велику кількість електронних джерел.

Перелік досліджених питань та зміст положень, віднесених до наукової новизни, свідчить про творчий науковий підхід автора до вирішення поставлених у дисертації завдань та досягнення мети даного дослідження, про глибину наукового дослідження, обґрунтованість та значимість отриманих результатів. Автором

належним чином сформульовані анотації; вступ, у якому обґрунтовується актуальність теми, визначаються об'єкт, предмет, мета і основні завдання дослідження, методологічна і науково-теоретична основа роботи, наукова новизна отриманих результатів, теоретичне і практичне значення результатів дослідження, виокремлюються положення щодо їх апробації, належним чином структурований. У тексті дисертаційного дослідження містяться ряд положень, які можна вважати найбільш вагомими.

У розділі 1 «Динамізм та система кримінально-правових норм про відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище» автором досліджено генезис змісту поняття службової особи, яка займає особливо відповідальне становище за КК України, систему кримінально-правових норм про відповідальність осіб, які займають особливо відповідальне становище, у КК України 2001 року, та особливості кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, з кримінальним законодавством зарубіжних країн. Зокрема, проаналізовано зміни, які відбулися в аспекті розуміння змісту поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» та визначено основні вектори таких змін: На підставі аналізу кримінального законодавства зарубіжних країн виявлено ті позитивні вектори, які можна використати для вдосконалення підстави кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, за КК України. На особливу увагу заслуговує позиція автора, яка висвітлена у науковій новизні, щодо недоцільності поділу службових осіб на тих, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, яка ґрунтується на аналізі відповідних положень кримінального законодавства зарубіжних країн. Також позитивно можна оцінити і виділення здобувачем системи кримінальних правопорушень, що вчинюються службовими особами, які займають особливо відповідальне становище.

У розділі 2 «Службова особа, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціальний суб'єкт злочинів за кримінальним кодексом України» надано кримінально-правову та кримінологічну характеристику службової особи, яка займає особливо відповідальне становище, а також висвітлено окремі проблеми судової практики притягнення до кримінальної відповідальності таких осіб. Саме у положеннях даного розділу знайшла своє практичне втілення позиція автора щодо недосконалості поділу службових осіб на деякі види, зокрема, запропоновано відмовитися у КК України від такого виду службових осіб, як службові особи, які займають відповідальне становище. Окремо відзначимо аналіз судової практики щодо досудового розслідування злочинів, вчинених службовими особами, що займають особливо відповідальне становище, на основі якого автор прийшов до висновку стосовно визначення кола органів досудового розслідування та встановлення особливого порядку кримінального провадження щодо таких службових осіб. Пропозиція автора щодо необхідності запровадження довічного

позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, зокрема, за вчинення злочинів службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, або стосовно них, є цікавою та вартою уваги дослідників та законодавці.

Попри позитивні аспекти, дисертація Кабаєва В.М. містить певні недоліки.

1. Автором серед завдань, які були поставлені у даному досліджені, вказується наступне: «виявити особливості підстави кримінальної відповідальності осіб, які займають особливо відповідальне становище, за кримінальним законодавством окремих європейських держав та країн пострадянського простору». Загальновідомим є те, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого кримінальним кодексом. Але чіткої вказівки на те, якою є підстава кримінальної відповідальності за правопорушення, зокрема і службових осіб, що займають особливо відповідальне становище, у зарубіжному кримінальному законодавстві, у даному дослідженні немає. Тому здобувачу варто було б висвітлити це питання.

2. У п. 10 наукової новизни зазначається, що набуло подальшого розвитку «бачення того, що альтернативний умисел може стосуватися виключно усвідомлення особою настання різних за ступенем тяжкості наслідків. Констатовано, що альтернативний умисел не може мати місця у разі надання неправомірної вигоди декільком службовим особам, одна з яких займає особливо відповідальне становище». Виходячи із змісту даного положення видається не зовсім зрозумілим, про чий умисел і щодо якого злочину йдеться у ньому: чи щодо альтернативного умислу особи, яка отримує неправомірну вигоду, чи щодо альтернативного умислу особи, яка надає неправомірну вигоду. Тому це положення потребує уточнення.

3. Предметом даного дослідження є кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище. У попередньому зауваженні було вказано, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого кримінальним кодексом. Тобто, для того, щоб визначити підставу кримінальної відповідальності за те чи інше кримінальне правопорушення, вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, потрібно встановити, чи містить її діяння склад відповідного правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 368, ч. 4 ст. 369, ч. 3 ст. 382 КК України. Натомість, дане дослідження не містить інформації щодо об’єкта, об’єктивної сторони вказаних правопорушень, і лише частково містить інформацію щодо суб’єктивної їх сторони. Видається, що дослідження складу вказаних правопорушень, що вчинюються службовими особами, які займають особливо відповідальне службове становище, значно збагатило б цю роботу.

Однак висловлені зауваження є здебільшого дискусійними і мають рекомендаційних характер щодо здійснення майбутніх наукових пошуків у даній сфері дослідження і в цілому не знижують високий рівень кваліфікаційної роботи. Достовірність, обґрунтованість та практичне значення дисертаційного дослідження підтверджується публікаціями здобувача: основні результати даного дослідження викладені у 10 наукових публікаціях, з яких 1 – розділ у колективній монографії, 4 – статті в наукових фахових виданнях України, 1 – стаття у зарубіжному виданні, 4 – матеріали науково-практичних конференцій. Вказані публікації, кількість яких є достатньою, виконані на високому науковому рівні і відтворюють зміст дисертаційного дослідження та висвітлюють його основні наукові положення. Отже, є всі підстави вважати дисертаційне дослідження В.М. Кабаєва завершеною науковою роботою, виконаною на високому науково-теоретичному рівні, що має вагоме практичне значення.

Також в **обговоренні** результатів проведеного Кабаєвим В.М. дисертаційного дослідження взяв участь **В. Н. Кубальський,** який акцентував увагу на тому, що актуальність теми дисертаційного дослідження розкрита повністю як у тексті дисертації, так і під час виступу на фаховому семінарі. Автору вдалося комплексно дослідити проблемні питання кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище. Представлена робота характеризується необхідними для такого дослідження компонентами: критичний аналіз попередніх дослідників проблеми кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, органічне поєднання різних методів пізнання, звернення до досягнень різних галузей права та даних суспільних наук. Дисертація містить наукові положення, висновки, які вперше пропонуються в юридичній науці, сформульовано ряд важливих наукових пропозицій та рекомендацій в контексті кримінально-правової характеристики злочинів, що вчиняються службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, або щодо них, які в сукупності вирішують важливу теоретичну та практичну проблему кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище.

Враховуючи вищевикладене, дисертація Кабаєва В.М. на тему: «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовою особою яка займає особливо відповідальне становище» відповідає вимогам, які пред’являються до дисертації, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії.

Нерсесян А. С. акцентував увагу на глибокому змісті запропонованих автором визначень і висновків. Відзначив, що наукова робота Кабаєва В.М. є теоретично та практично значущою. Підкреслив, що під час доповіді основних положень дисертаційного дослідження, а також під час відповідей на запитання

співробітників відділу Кабаєв В.М. продемонстрував глибокі теоретичні знання у галузі кримінології та здатність до узагальнень даних судової практики і доктринальних джерел, на підставі яких була підготовлена дисертаційна робота, вміння формулювати власні висновки.

Козлюк Л. Г. зазначила, що Кабаєв В.М. сформулював та належним чином обґрунтував зміни та доповнення до норм чинного КК, які сприятимуть як удосконаленню правозастосування у цій сфері, так і забезпечать уніфіковане застосування його положень. Автор дослідження заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії.

ВИСНОВОК
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Кабаєва Віталія Миколайовича на тему «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище», поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Службові особи, які займають особливо відповідальне становище, відповідно до нормативно закріпленого переліку посад, що вказують на таке становище, належать до найбільш впливових державних керівників, які відповідають за важливі галузі суспільного життя як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Розпорядженням Генеральної прокуратури України від 26 червня 2011 року № 85 злочини, вчинені службовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави, або органів місцевого самоврядування, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, було віднесено до резонансних.

З метою протидії вказаним кримінальним правопорушенням у державі має існувати належне кримінально-правове реагування як на нормативному, так і на правозастосовному рівнях. Так, у чинному Кримінальному кодексі України вчинення злочинів службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, названо як кваліфікуючу ознаку прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ч. 4 ст. 368), невиконання судового рішення (ч. 3 ст. 382). Окрім того, кваліфікуючою ознакою складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди» КК України, якщо такі дії було вчинено стосовно службової особи, яка займає особливо відповідальне становище (ч. 4). Вчинення кримінальних правопорушень службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, викликає не лише резонанс у суспільстві, а й зумовлює негативні реакції з боку міжнародної спільноти.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII у КК України було введено поняття кримінального правопорушення (ст. 11), що поділяється на кримінальні проступки та злочини (ст. 12). Кримінальні правопорушення, що вчиняються службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, або щодо них, належать до злочинів (тяжких – ч. 4 ст. 369 та ч. 3 ст. 382, особливо тяжких – ч. 4 ст. 368 КК України).

Варто відзначити, що в Україні проблема кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, не досліджувалася. Проте фрагментарно розглядалася у працях П. П. Андрушка, Г. І. Богонюк, В. А. Головчука, О. П. Денеги, О. О. Дудорова, М. Б. Желіка, З. А. Загиней-Заболотенко, О. О. Кваші, О. М. Костенка, К. О. Лагоди, Р. Л. Максимовича, М. І. Мельник, Д. Г. Михайленка, А. А. Музики, В. О. Навроцького, В. В. Налуцишина, О. Р. Романишин, Д. А. Третьякова, М. І. Хавронюка, О. В. Чорної, О. С. Чорної, К. В. Юсубова, І. М. Ясінь та інших. Проте ці науковці проблему кримінальної відповідальності вказаних вище службових осіб дослідили фрагментарно та залишили чимало невирішених теоретико-прикладних питань, особливо тих, що стосуються з'ясування змісту поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище».

Попри те, що будь-який елемент складів кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, або щодо них, є однаково важливим для притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності, все ж увага у дисертації буде в основному приділятися характеристиці ознак службової особи, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціального суб'єкта злочинів, передбачених ч. 4 ст. 368, ч. 3 ст. 382 КК України, або особи, стосовно якої вчиняється злочин, передбачений ч. 4 ст. 369 цього Кодексу. Адже інші об'єктивні та суб'єктивні ознаки вказаних складів злочинів достатньо детально досліджено у наукових працях, у тому числі у монографічного характеру. Зокрема, йдеться про дисертації В. А. Головчука «Кримінально-правова охорона порядку виконання судових рішень» (м. Київ, 2012 рік), О. Д. Ярошенко «Кримінальна відповідальність за пропозицію та надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) (м. Київ, 2014 рік), Г. І. Богонюк «Кримінально-правова характеристика невиконання судового рішення» (м. Львів, 2016 рік), Д. А. Третьякова «Кримінальна відповідальність за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України)» (м. Київ, 2016 рік), Букач М. О. «Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення» (м. Харків, 2017 рік), О. Р. Романишин «Кримінально-правове забезпечення охорони порядку виконання судових рішень в Україні» (м. Київ, 2018 рік), М. Б. Желіка «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика» (м. Львів, 2018 рік), В. В. Налуцишина «Кримінальна відповідальність за невиконання

судового рішення за законодавством України та держав Європейського Союзу» (м. Львів, 2019 рік), О. В. Чорної «Кримінальна відповідальність за невиконання рішення суду у кримінальному провадженні» (м. Київ, 2019 рік), Ю. О. Чернеги «Відповідальність за підкуп за кримінальним правом України» (м. Львів, 2019 рік), В. В. Комар «Поняття та види підкупу за кримінальним законодавством України» (м. Одеса, 2020 рік), В. В. Мотовилеця «Кримінально-правова характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (м. Хмельницький, 2020 рік), О. С. Чорної «Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення» (м. Київ, 2020 рік), М. О. Комарницької «Відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди за кримінальним правом України» (м. Львів, 2021 рік), М. В. Михайлова «Підкуп у законодавчих конструкціях кримінальних корупційних правопорушень» (м. Київ, 2021 рік), К. В. Юсубова «Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення» (м. Київ, 2021 рік).

Статистичні відомості Офісу Генерального прокурора та Державної судової адміністрації України свідчать про спорадичні випадки зареєстрованих кримінальних проваджень стосовно службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, не кажучи вже про вироки у відповідних провадженнях. Як правило, це пов’язано з політичним та процесуальним імунітетами винуватих осіб та високим рівнем латентності злочинів, учинених ними. Спеціальний суб’єкт – службова особа, яка займає особливо відповідальне становище – відрізняється низкою особливостей, наявність яких свідчить про підвищену суспільну небезпеку кримінальних правопорушень, а тому вказана ознака передбачається законодавцем як кваліфікуюча.

Викладене вище свідчить про актуальність дослідження кримінальної відповідальності службових осіб, якій займають особливо відповідальне становище.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана в Київському університеті права НАН України згідно з планами науково-дослідної роботи на тему: «Державно-правове регулювання суспільних відносин в умовах нових глобалізаційних викликів: вітчизняні та міжнародні реалії» (номер державної реєстрації U11U004745).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є науково-теоретична розробка підстав кримінальної відповідальності службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, а також осіб, які вчинили злочини щодо них.

Мета дослідження конкретизується у таких завданнях:

дослідити історичні передумови криміналізації суспільно небезпечних діянь, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище;

– дослідити генезис змісту поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище, у КК України 2001 року;

– вивчити систему кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, за КК України, а також пропозиції науковців щодо її вдосконалення;

– встановити спільні та відмінні риси встановлення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, за вітчизняним та зарубіжним законодавством;

– виявити особливості підстави кримінальної відповідальності осіб, які займають особливо відповідальне становище, за кримінальним законодавством окремих європейських держав та країн пострадянського простору;

– охарактеризувати зміст поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище», яке закріплене у КК України, та запропонувати шляхи вдосконалення змісту цього поняття;

– визначити співвідношення поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище», з іншими суміжними поняттями, а саме «службова особа, яка займає відповідальне становище», «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», «державний діяч»;

– вивчити судову практику щодо кримінальної відповідальності службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, та запропонувати авторський підхід до вирішення проблем, що виникають у судовій практиці під час кваліфікації;

– здійснити кримінологічну характеристику особи злочинця, який займає особливо відповідальне становище;

– запропонувати вектори вдосконалення змісту поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» у кримінальному законодавстві України.

Об'єктом дослідження порядок суспільних відносин у сфері службової діяльності.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище.

Методи дослідження. Дисертацію підготовлено з використанням комплексу наукових методів дослідження на трьох рівнях, а саме філософському (фундаментальному), загальнонауковому, конкретно-науковому. Зокрема, під час дослідження було використано такі методи. *Системно-структурний метод* застосовано для визначення генези змісту поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище», у КК України 2001 року (підрозділ 1.1), виявлення системи норм, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинення цих злочинів, а також пропозицій у теорії кримінального права щодо вдосконалення цієї системи (підрозділ 1.2). *Порівняльно-правовий метод* – для аналізу норм кримінального законодавства окремих зарубіжних держав, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення злочинів службовими особами, які наближені за своїм статусом до службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, за КК України (підрозділ 1.3). *Формально-*

логічний метод – для аналізу рішень судів України у кримінальних провадженнях стосовно злочинів, що є предметом дисертації, або в яких вирішуються суміжні питання, у тому числі правові позиції Верховного Суду (підрозділ 2.4). Окрім того, під час дослідження в усіх підрозділах роботи використовувався *логічний* метод (аналіз та синтез, індукція та дедукція), *герменевтичний*, за допомогою якого здійснювалося тлумачення кримінально-правових норм, пізнання спеціальних ознак службових осіб, які займають особливо відповідальне становище. Під час підготовки дисертації було використано й інші наукові методи дослідження, що дозволило комплексно розглянути проблему кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище.

Емпіричну основу дисертації становлять результати вивчення та узагальнення судової практики у справах про злочини, вчинені стосовно службових осіб, які займають особливо відповідальне становище; правові позиції Верховного Суду, дотичні до вказаних питань; статистичні дані Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України.

Теоретичну основу дисертації становлять наукові праці з теорії права, кримінального, кримінального процесуального, конституційного права, кримінології, енциклопедичні видання.

Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародні акти, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, регулятивне законодавство, що визначає статус службових осіб, які займають особливо відповідальне становище. Під час вивчення зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності за злочини, вчинені службовими особами, які мають аналогічний статус зі службовими особами, які займають особливо відповідальне становище (за КК України) існування кримінальної відповідальності службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, були вивчені відповідні норми кримінальних кодексів держав пострадянського простору (Азербайджанської Республіки, Грузії, Естонської Республіки, Киргизької Республіки, Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Республіки Білорусь, Республіки Вірменія, Республіки Казахстан, Республіки Молдова, Республіки Таджикистан, Республіки Туркменістан, Республіки Узбекистан, Російської Федерації) та окремих європейських країн (Республіки Болгарія, Республіки Польща, Республіки Словенія, Республіки Хорватія, Румунії, Угорщини, Федеративної Республіки Німеччина, Французької Республіки, Чеської Республіки).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація є одним з перших комплексних досліджень кримінальної відповідальності службових осіб, які займають особливо відповідальне становище. Дисертантом запропоновано низку нових положень, висновків і пропозицій, які виносяться на захист. Наукову новизну, зокрема, мають такі положення:

уперше:

1) запропоновано виокремлювати такі категорії службових осіб, які займають особливо відповідальне становище: 1) особи, які обіймають політичні посади (наприклад, Президент України, Глава Офісу Президента України та його заступники, народні депутати України); 2) особи, які обіймають спеціалізовані публічні посади (керівники центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом та їх заступники); 3) особи, які обіймають публічні посади службовців судової влади та прокуратури (зокрема, судді Верховного Суду, члени Вищої Ради Правосуддя, керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та його заступники); 4) особи, які обіймають публічні посади службовців правоохоронних органів та центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом (наприклад, Директора Бюро економічної безпеки України та його заступники); 5) посадові особи місцевого самоврядування, які належать до першої та другої категорії; 6) державні службовці категорії «А» (вищий корпус державної служби);

2) на основі аналізу кримінального законодавства окремих зарубіжних держав визначено такі основні напрямки вдосконалення підходів до диференціації кримінальної відповідальності службових осіб, які займають особливо відповідальне службове становище, за КК України: недоцільність поділу службових осіб на тих, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище; необхідність диференціації кримінальної відповідальності з урахуванням статусу службової особи як за пасивний, так і за активний підкупи; використання у тексті статей узагальнюючої назви – «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» з роз'ясненням змісту поняття в окремій структурній частині кодексу; наявність статусу службової особи, яка займає особливо відповідальне становище як в особи, яка обіймає державну посаду, так і особи, яка очолює місцеву владу;

3) встановлено, що службова особа, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціальний суб'єкт кримінальних правопорушень, характеризується спеціальними ознаками двох рівнів, а саме первинними ознаками службової особи (ч. 3 ст. 18 або ч. 1 примітки ст. 364 КК України) та вторинними, що визначають її особливо відповідальний статус;

4) виокремлено процесуальну функцію такої обставини, як вчинення злочину службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, що проявляється у визначенні кола тих органів, які здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених вказаними особами (Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро України), а також установлення стосовно окремих осіб особливого порядку кримінального провадження;

удосконалено:

5) підходи щодо виокремлення спеціального (нормативного) та індивідуального (конкретного) правового статусу службових осіб, які займають особливо відповідальне становище. Спеціальний (нормативний) правовий статус,

який у цілому властивий певній категорії службових осіб, закріплено у нормативно-правових актах, та враховується як при диференціації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені службовими особами, так і під час кваліфікації їх протиправної поведінки. Індивідуальний (конкретний) правовий статус підлягає встановленню під час кваліфікації вчиненого посягання службовою особою, що передбачає визначення конкретних повноважень службової особи, що передбачені як у нормативно-правових, так і локальних актах;

6) перелік ознак службової особи, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціального суб'єкта злочину, а саме: 1) урахування правового статусу органу, в якому службова особа обіймає відповідну посаду, а також кола її повноважень, які поширюються на певний орган, адміністративно-територіальну одиницю чи на державу у цілому; 2) визначений порядок обрання / призначення службової особи на посаду, передбачений Конституцією України; 3) суб'єктом призначення на посаду є Президент України, Верховна Рада України або Кабінет Міністрів України; 4) строковість перебування на цій посаді; 5) наявність публічно-правового статусу.

7) підхід щодо кваліфікації злочину, коли неправомірна вигода, передбачена для особи, яка займає особливо відповідальне становище, була надана посереднику, який повідомив про це орган досудового розслідування. Дії обвинуваченого у такому разі слід кваліфікувати як закінчений замах на пропозицію надати неправомірну вигоду службовій особі, яка займає особливо відповідальне становище. З огляду на взаємопов'язаність активної та пасивної форм підкупу, службова особа завжди повинна бути задіяна у процесі підкупу (зокрема, повинна сприймати пропозицію або обіцянку надати неправомірну вигоду);

набули подальшого розвитку:

8) підходи стосовно визначення співвідношення поняття «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище» з такими суміжними поняттями, як «службова особа, яка займає відповідальне становище», «державний діяч», «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», «особа, яка обіймає посаду з підвищеним корупційним ризиком». Запропоновано здійснювати у цьому аспекті диференціацію кримінально-правової та антикорупційної термінології та вилучити з КК України поняття «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», «особа, яка займає відповідальне становище» та «державний діяч», а з Закону України «Про запобігання корупції» – поняття «службова особа, яка займає відповідальне становище» та «службова особа, яка займає особливо відповідальне становище»;

9) пропозиції стосовно запровадження не лише строкового, а й довічного позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, зокрема, за вчинення злочинів службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, або стосовно них;

10) бачення того, що альтернативний умисел може стосуватися виключно усвідомлення особою настання різних за ступенем тяжкості наслідків. Констатовано, що альтернативний умисел не може мати місця у разі надання неправомірної вигоди декільком службовим особам, одна з яких займає особливо відповідальне становище.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх можна використати у таких сферах:

– *у науково-дослідній* – для подальшого вивчення проблем кримінальної відповідальності службових осіб, які займають особливо відповідальне становище;

– *у правотворчій* – під час підготовки змін та доповнень до КК України щодо вдосконалення підстави кримінальної відповідальності службових осіб, які займають особливо відповідальне становище;

– *у правозастосовній* – під час кваліфікації злочинів, що вчиняються службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, або щодо них;

– *в освітній* – під час підготовки підручників, навчальних посібників з кримінального права, а також під час викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і висновки дисертації обговорювалися та були оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, як-от: «Права людини в сучасних умовах розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Київ, 14 грудня 2018 року); «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (м. Рівне, 05 грудня 2019 року); «Запобігання корупції у приватному секторі» (м. Харків, 01 липня 2020 року); «Наукові розвідки з актуальних проблем публічного та приватного права» (м. Київ, 24 квітня 2020 року).

Публікації. Основні результати та висновки дисертації відображено у 10 працях, з яких 1 розділ у колективній монографії, 4 – статті в наукових фахових виданнях України, 1 – стаття у зарубіжному виданні, 4 – матеріали науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, двох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 222 сторінок, з них список використаних джерел на 24 сторінках (233 найменування) і додатки на 6 сторінках.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Кабаєв В. М. Ознаки службової особи, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціального суб'єкта злочину в кримінальному праві України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 337–341.

2. Кабаєв В. М. Службові особи, які займають особливо відповідальне становище, як спеціальні суб'єкти злочинів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 5. С. 334–336.

3. Кабаєв В. М. Дискусійні питання щодо визначення об'єктивних ознак злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище. *Сучасне державотворення: правова трансформація в умовах світових змін:* монографія / за заг. ред. Ю. Л. Бошицького; Київський університет права НАН України. Київ: Талком, 2020. С. 409–424.

4. Кабаєв В. М. Особливості об'єктивних ознак злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 404–409.

5. Кабаєв В. М. Службова особа, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціальний суб'єкт злочину. *Colloquium-journal.* Część 2 (Warszawa, Polska). 2020. № 2 (54). С. 18–21.

6. Кабаєв В. М. Кримінологічна характеристика особи злочинця-службової особи, яка займає особливо відповідальне становище. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 2. С. 290–295.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кабаєв В. М. Щодо окремих аспектів визначення поняття «суб'єкт злочину» за кримінальним судочинством України. *Права людини в сучасних умовах розбудови громадянського суспільства в Україні*: зб. наук. праць за матеріалами «Круглого столу» (м. Київ, 14 груд. 2018 р.). Київ. 2019. С. 252–258.

2. Кабаєв В. М. Особливості кримінальної відповідальності службових осіб, які займають особливо відповідальне становище. *Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії*: матеріали IX Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 05 груд. 2019 р.) / редкол.: Ю. Л Бошицький, А. Є. Залужна, Л. Д. Малевич, С. Я. Українець. Рівне. 2019. С. 110–114.

3. Кабаєв В. М. Визначення об'єктивних ознак злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище. *Запобігання корупції у приватному секторі*: матеріали наук.-практ. онлайн «Круглого столу», присвяченого 25-річчю із дня створення НДІ вивчення проблем злочинності та 95-річчю із дня народження акад. Володимира Сташиса (м. Харків, 01 лип. 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 189–192.

4. Кабаєв В. М. Щодо відповідальності службових осіб, які займають особливо відповідальне становище. *Наукові розвідки з актуальних проблем публічного та приватного права*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 квіт. 2020 р.). Київ. 2020. С. 123–127.

Характеристика особистості здобувача

Кабаєв Віталій Миколайович народився 31.05.1989 року у с. Іванівка, Новоархангельського району, Кіровоградської області. З 01.11.2006 по 16.12.2010 навчався в Національному університеті Державної податкової служби України, отримав диплом спеціаліста за спеціальністю – «Право», «Правоохоронна діяльність», спеціалізація – «Оперативно-розшукова діяльність», «Кримінально-процесуальна діяльність». З 20.12.2010 по 12.10.2015 працював на оперативних посадах в органах податкової міліції України в Кіровоградській області, Київській області та Головному оперативному управлінні податкової міліції ДФС України. З жовтня 2015 року по теперішній час працює на посаді старшого детектива в Національному антикорупційному бюро України. З 01.11.2017 року по вересень 2021 року навчався в аспірантурі Київського університету права НАН України.

Оцінка мови та стилю дисертації

Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Текстове подання матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість та доступність їх сприйняття і відповідають стилю науково-дослідної літератури.

За результатами попередньої експертизи дисертаційного дослідження, виконаного Кабаєвим В.М., а також вивчення повноти публікації основних результатів дослідження:

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації ***Кабаєва Віталія Миколайовича на тему: «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище»***
2. Визнати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Кабаєва В.М. є фундаментальним науковим дослідженням з актуальних питань, характеризується єдністю змісту, містить результати, що мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Вищенаведене свідчить про особистий внесок здобувача у розвиток юридичної науки, зокрема кримінологічної науки та кримінального права. Подане до захисту дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 (зі змінами від 21 жовтня 2020 року № 979, від 9 червня 2021 року № 608).

3. Рекомендувати дисертацію Кабаєва Віталія Миколайовича на тему: «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Результати голосування:
За – 10
Проти – немає.
Утримался – немає.

Головуючий на засіданні:
завідувач відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор КОСТЕНКО О.М.

Рецензенти:

В.о. провідного наукового співробітника
відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук ТУРЛОВА Ю.А.

Науковий співробітник
відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук ЛАНДІНА А.В.

Підпис Костенка О.М., Турлової Ю.А., Ландіної А.В.
ПОСВІДЧУЮ
Вчений секретар
Інституту держави
ім. В.М. Корецького
22 11 2021